

N. Raos*

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Kultura obmane – u znanstvenim časopisima

Alle reden, niemand hört. Jeder schreibt, keiner denkt. To su riječi Martina Heideggera koje sam stavio na početak knjige “Mala škola pisanja (za znanstvenike i popularizatore)” kao moto.¹ Svi govore, nitko ne sluša. Svatko piše, nijedan ne misli. Time je sve rečeno. Nije to što je njemački filozof rekao samo razlog zbog kojeg sam napisao knjigu – da treba moći razumjeti i znati misliti da bi se smisljeno pisalo: Heideggerova misao otkriva svu duhovnu pustoš našeg vremena. Ljudi ne razumiju, ali se prave da razumiju, ljudi ne misle, ali se čini da misle. Praznoslovlja ima koliko hoćeš, isto tako lažnih i poluistinitih vijesti, uz informaciju gotovo po nuždi ide dezinformacija. Od toga nisu imuni ni znanstveni časopisi.

Povod ovom pisanju je nedavno objavljeni članak u časopisu *Nature*,² koji unatoč kratkoći, tri stranice, ima čak 33 autora. To su oni znanstvenici, uglavnom medicinske struke, koji su se u travnju 2019. okupili u Ottawi da bi u dva dana raspravljali o problemu koji već poprima epidemijske razmjere: o predatorskim časopisima. I što su na kraju sudionici skupa, a bilo ih je 43 iz 10 zemalja, zaključili?

Da postoje predatorski časopisi, dakle takvi koji objavljuju znanstvene radove bez obzira na kvalitetu, samo da bi postigli materijalnu korist (jer se objavljivanje naplaćuje), znamo više-manje svi. Kažem to zbog onih ponuda za pisanje, ni broja im se ne zna, što ih svakodnevno primamo internetom. Doista mora biti sumnjivo kad mi Japanac piše kako je oduševljen mojim radom objavljenim prije deset godina – a rad je napisan na hrvatskom jeziku. Ili kad sam na temelju rada o postanku života na Zemlji³ dobio ponude za pisanje u časopisu koji se bavi katalizom i katalizatorima, samo zato što se u naslovu spominje riječ *catalysis*. Time dolazimo do prvog obilježja takvih časopisa. Oni pozivaju na suradnju autore kojima je znanstveni interes daleko od područja kojim se časopis bavi.

Drugo je obilježje loša recenzija. Recenzija mora biti pozitivna, jer ako nije, časopis ne može naplatiti objavljivanje. Da bi se to postiglo, rukopisi se šalju lošim i nekompetentnim recenzentima. Takav, obično početnik, hoće pokazati da i on (već) može nešto recenzirati, no – avaj! – ubrzo se suočava sa svojim ograničenjima. Slabo što razumije, no kako sebi ne može priznati neznanje, zadržava se na nebitnim detaljima. Rukopis može (slučajno) doći i u ruke znalcu, no i za to ima lijeka. Sjećam se da sam dobio na čitanje rad o određivanju konstanti stabilnosti kompleksnih spojeva bakra s aminokiselinama. Ne samo da su te konstante već (mnogo puta) određene nego su autori došli i do nekih jako čudnih brojaka. Sustavna pogreška? Očito. No autorima to nije očito jer se nisu sjetili da svoje rezultate usporede s rezultatima drugih znanstvenika. I što se dogodilo? Rad je lakonski ispravljen, nadopunjen s jednom jedinom rečenicom: “Naši se rezultati slažu s

vrijednostima prethodno objavljenih konstanti stabilnosti” – a da nisu naveli nijednu tuđu vrijednost, nijednu referenciju. Čista laž!

No ta je laž bila objavljena, no – nadam se – nije dovela do veće štete. Zapravo, mogla je naštetiti samo reputaciji časopisa. U kemiji je lako. Kemijske časopise čitaju oni koji su dovoljno iskusni da mogu procijeniti vrijednost onoga što čitaju. To se međutim ne bi moglo reći i za radove koji izlaze u medicinskim časopisima.

U uvodu spomenutog članka² nalazimo priču bolesnice koja je bila nepotrebno podvrgnuta megavitaminskoj dijeti umjesto da se liječila kemoterapijom, zato jer se njezin liječnik (doduše “alternativni”) poveo za člankom u predatorskom časopisu. Medicina nije kemija, a još manje matematika, pa odgovor na pitanje na čemu se zasniva terapija ne mora biti poznat liječniku, pa čak ni onome tko je terapiju osmislio. Ako u znanstvenom časopisu piše da je terapija uspješna, to je dosta, tome treba vjerovati. No onoga tko lako vjeruje, lako je i prevariti.

Nije to jedino zlo od takvih časopisa – premda je najveće. Objavljanje nevaljalih radova i izdavanje predatorskih časopisa varanje je onih koji u njih na ovaj ili onaj način ulažu novac. Nije to samo novac koji se plaća za objavljivanje posve bezvrijednih, pa i – vidjeli smo – štetnih znanstvenih radova nego i novac koji porezni obveznici izdvajaju za loša i nepotrebna znanstvena istraživanja. Na kraju se takva rabota svima isplati. Časopisi, jasno je, zarađuju, a znanstvenici dolaze do toliko potrebnih publikacija za napredovanje. U doba kada vrijedi “*publish or perish*”, drugo se i ne može očekivati.

Problem za sebe je kako definirati predatorske časopise te, posebice, kako ih razlikovati od časopisa (samo) loše kvalitete. Napisa-no je čak 90 upitnika prema kojima bi se trebalo vidjeti može li se časopis proglašiti predatorskim – no općeg kriterija nema. To je i razumljivo. Teško je definirati prijevaru. “U svijetu duha obmanut je onaj tko se sam obmanjuje”, da završim članak, kao što sam ga i započeo, filozofskom glosom. Ovaj put Hegelovom.

Literatura

1. N. Raos, Mala škola pisanja (za znanstvenike i popularizatore), Hrvatsko društvo kemijskih inženjera i tehnologa/Hrvatsko prirodoslovno društvo, Zagreb, 2019.
2. A. Grudniewicz et al., Predatory journals: no definition, no defence, *Nature* **576** (2019) 210–212, doi: <https://doi.org/10.1038/d41586-019-03759-y>.
3. N. Raos, V. Bermanec, Catalysis in the primordial world, *Kem. Ind.* **66** (11-12) (2017) 641–654, doi: <https://doi.org/10.15255/KUI.2017.014>.

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr